

De Notenkraker

*Koorkrant voor de
Koninklijke Oratorium
Vereniging
"Tot Oefening en Uitspanning".*

Voorjaar 2020, 20^e jaargang no. 1

Voor reacties: Joke Smallegange, smallegange.nis@zeelandnet.nl
In deze Notenkraker:

- Joop Schets over Bach
- Crypto-puzzeltje
- Abendstille nogmaals
- Arno van Wijk
- Woordzoeker
- Muziek in literatuur

-.-.-

**Joop Schets, over de mystiek die verborgen zit in de muziek van Bach, met name in de Mattheus Passion.
(aangeleverd door Renée Nagelkerke)**

Mystiek en contemplatie

Na meer dan vier decennia werken aan en met de Matthäus Passion van de ‘vijfde Evangelist’ Johann Sebastian Bach heb ik gemerkt dat er voor luisteraars en uitvoerenden zeer uiteenlopende invalshoeken zijn om Bach’s opus magnum als cultureel erfgoed emotioneel te verwerken. Is die emotie, die identificatie met lijden, verraad en liefde anders dan de geloofsbeleving in de eerste helft van de 18e eeuw?

De kerkmusicus Johann Sebastian Bach was een lutheraan pur sang. Dat geeft richting aan de manier waarop hij zijn tekstdichter Picander heeft geïnstrueerd om met het verhaal van lijden en dood volgens de lutherse mystiek om te gaan. De vraag is wat die mystiek inhoudt en waar deze vandaan komt.

In het klooster van Cluny (Frankrijk) vinden we een spiritualiteit die, onder leiding van Bernard van Clairvaux, grote aandacht heeft voor het beeld van de bruidegom (Jezus) en de bruid (de gelovige). In het libretto van de Matthäus Passion komt dat beeld vele malen voor. Direct in het openingskoor wordt de bruidegom genoemd. De bruidegom als het lam dat wordt geofferd en een vergelijking met de opdracht voor Abraham die zijn zoon Izaäk moet offeren.

Bach heeft veel van zijn composities van een persoonlijke handtekening voorzien met de woorden S.D.G (Soli Deo Gloria = alleen God zij eer) en J.J. (Jesu Juva = Jezus help). Deze voor hem belangrijke toevoeging is een logische stap van een lutheraan die de kerkmuziek ziet als bindmiddel in de eredienst én de muziek die het Woord draagt. Bij Luther is er een overeenkomst tussen het lijden van Jezus en dat van de gelovigen. De mens lijdt niet voor de zonden van de wereld, maar onder de zonde van de wereld. Luister naar de reactie van het koor na de verhoorscene van Jezus door de hogepriesters met het koraal ‘Mir hat die Welt trüglich gericht’.

Het begrip ‘contemplatie’ is het innerlijk beschouwen. De momenten waarop in het libretto de koralen zijn geplaatst geven aan waar een moment van contemplatie nodig is. De manier waarop de luisteraar de teksten met de muziek van de grote meester ervaart, is afhankelijk van de persoonlijke belevingswereld. Als de achtergrond van het ‘knielen op een bed violen’ ons leven heeft gestuurd, zal het piëtistisch gedachtegoed erg overheersen en het religieus zelfbewustzijn

overheersen. Bij een lutherse achtergrond is de spiritualiteit overheersend en komt het lijden van Christus in een ander daglicht te staan. Beschouwen kan plaats vinden vanuit iedere 'beleving' van het lijdensverhaal.

De toonzetting door Bach is onder andere geïnspireerd door de in Venetië ontwikkelde stijlform van dubbelkorigheid. In de San Marco hebben componisten als Adriaan Willaert (1490–1562) en Giovanni Gabriëlli (1555–1612) de grondslag gelegd voor de muzikale vorm waarin tegenover elkaar gestelde koren zingen. Met deze vorm heeft Bach de koren een functie gegeven die mystiek en realiteit zichtbaar maakt. Koor I zijn de 'dochteren van Sion', de groep die zingt over de Bruidegom en het Lam, Koor II bestaat uit de 'gelovigen'. Een geactualiseerde benaming voor die groep is 'agnosten', zij die zeggen niet te kunnen weten of er een God of hogere macht bestaat.

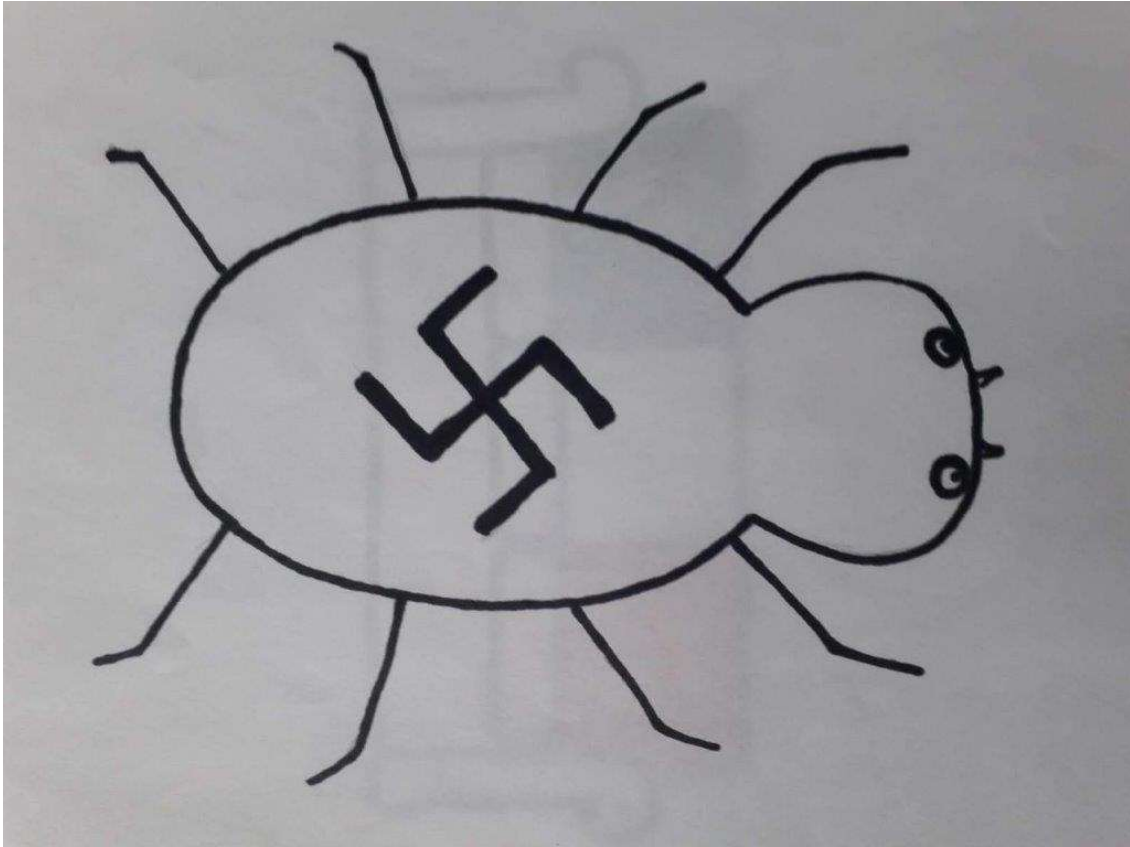
Als we het openingskoor van de Matthäus Passion analyseren, zien we een driedelige compositie. In het eerste deel zingen de 'dochteren van Sion' over de bruidegom en wordt Koor II opgeroepen om te kijken naar het 'Lam'. De agnosten begrijpen het niet en blijven vragen waar ze op moeten letten en wie zij moeten volgen. Na een kort instrumentaal tussenspel gaat het vraag- en antwoordspel verder en wordt de toonzetting indringender.

In het derde deel gaat Koor II eindelijk mee in de processie naar Golgotha waar de kruisiging zal plaatsvinden. Bijzonder is dat naast Koor I en II, zingend in mineur, een groep vocalisten de koraalmelodie van 'O Lamm Gottes unschuldig' zingen, in majeur. Een bouwwerk van onnavolgbare klasse.

De vocale solisten hebben een persoonlijk karakter van Bach gekregen die hun optreden in het lijdensverhaal positioneert. Daarnaast wordt door de keuze van de toonsoorten de emotie bepaald. In het beroemde 'Erbarme dich' is de toonsoort b-klein, de toonsoort die uitdrukking geeft aan liefde, tederheid, verleiding en verdriet.

Het smartelijk meeleven is weggelegd voor de altus. Met woorden als 'Bub', 'Erbarmen' en 'Weinen' geeft deze solist de donkere kant van het verhaal veel kleur. Zelfs een aantal malen met het woord 'Ach' als menselijke uitroep. De sopraan daarentegen geeft met haar recitatieven en aria's een veel lichtere kant weer van het kleurenspectrum. Woorden die zij zingt zijn 'kinderlijk vertrouwen', liefde en dankbaarheid. De tenorsolist heeft een meer neutrale rol. Met een zekere distantie zingt hij over 'Wachen', 'Schweigen' en 'Geduld'. De bassolist is de navel van Christus: 'Gerne wil ich mich bequemen', 'Komm, susses Kreuz', 'Der Heiland fällt vor seinem Vater nieder', 'Am Abend da es kühle war'. Dit is de emotionele, religieuze beleving van Bach. Joop Schets Januari 2020

1 Die Matthäus Passion – Emil Platen, Bärenreiter Verlag, 1991

Hier is nog een crypto-puzzeltje. Welk woord/begrip wordt hier uitgebeeld?
(Maïke v der Velde)

-.-.-

“Abendstille”, Joke Smallegange

Een intrigerende canon, laat me maar niet los...

Al hèrdicht voor de Corona-periode, maar de Duitse tekst herbergt ook een raadsel.

Volgens mij zingen toch alleen mannelijke vogels? Of zouden in Duitsland de
vrouwtjesnachtgalen zingen???

Zou het biologisch juist zijn om de tekst als volgt aan te passen:

“Singt *seine* Weise, klagend und leise, durch das Tal

Singe nur, *Herr* Nachtigall” ?????

-.-.-

Arno van Wijk over ons komende concert

Soms krijg ik wel eens de vraag of het niet te veel van het goede is om elke twee jaar de *Johannes Passion* uit te voeren. Mijn antwoord is dan meestal dat het voor een koor én voor mij als dirigent heel bijzonder is dat je dat fantastische muziekstuk elke twee jaar weer mág uitvoeren. Hoe vreemd voelt het nu dat dat dit jaar *niet* mag... Nou ja, dan maar weer in 2022, hebben we in ieder geval iets om naar uit te kijken.

Wat gaan we dan wel doen als we als koor weer bij elkaar mogen komen om te repeteren? Muziek van misschien wel de grootste componist (op Bach na) die ooit geleefd heeft: Wolfgang Amadeus Mozart. Als wonderkind werd hij door zijn vader door heel Europa meegesjouwd om optredens te verzorgen, mensen te laten verbazen door zijn virtuoze manier van spelen en zijn vermogen om heel snel te componeren. De vraag werpt zich op wie daar mee gediend was: Wolfje of zijn vader...

Wie wel eens manuscripten van Mozart gezien heeft, heeft wellicht opgemerkt dat zijn muziek heel "clean" is, er is geen schrijffout of verbetering te ontdekken. Leg daar de handschriften van bijvoorbeeld Ludwig van Beethoven eens naast, dan merk je op dat hij gevochten heeft met zijn composities: het ziet zwart van de doorhalingen en correcties in de muziek, maar ook in de kantlijn. Mozart heeft eens gezegd; "Ik hoor de muziek al in mijn hoofd, ik hoef het alleen nog maar op te schrijven".

Het programma voor dit najaar omvat de beroemde *Krönungsmesse* en de *Vesperae Solenne de Confessore* (met daarin het meer dan beroemde *Laudate Dominum*), maar ook twee minder bekende werken: *Te Deum* en *Regina Coeli*. We worden begeleid door het Holland Symfonie Orkest en de solisten zijn Marene Elgershuizen (sopraan, heeft Middelburgse roots), Martine Straesser (alt), Sebastiaan Brouwer (tenor) en Willem de Vries. Een mooie cast dus.

Voor nu wens ik iedereen een goede gezondheid toe, zorg goed voor jezelf en voor je medemens!

Woordzoeker, Joke Smallegange

s	o	k	e	i	m	e	d	n	a	p	t
t	i	l	o	e	r	p	a	u	z	e	h
i	n	a	a	v	v	o	v	a	r	b	c
l	t	a	s	o	p	r	a	a	n	o	a
f	e	t	j	n	t	n	o	o	n	p	m
s	n	i	t	a	e	t	e	c	r	e	r
w	s	g	o	f	a	r	e	m	i	r	e
u	u	i	o	s	m	r	u	n	l	a	v
e	i	d	n	t	t	i	j	d	o	a	o
i	p	t	b	a	s	u	t	s	u	r	g
n	a	l	v	n	l	e	o	t	s	z	z
k	o	o	r	d	e	t	h	u	i	s	l

afstand					nieuwsflits									
alv					noot									
alt					opera									
bas					overmacht									
bravo					pandemie									
concert					pauze									
corvee					rust									
digitaal					stoel									
duren					sopraan									
galmen					tenor									
intens					uit									
koor					tijd									
kov					thuis									
najaar														

Veel plezier, de puzzel is gecheckt!!

Lezen over Mozart: Anthony Rudel; "Don Giovanni in wording".

Praag, oktober 1787. In een voetnoot in de geschiedenis wordt verteld over een ontmoeting van W. A. Mozart en Casanova in Praag, waar ze gesproken zouden hebben over het schrijven van een opera over de onvermoeibare rokkenjager Don Juan.

"Don Giovanni in wording" is het verhaal over deze twee mannen, die samen met dichter/librettist Lorenzo di Ponti onder enorme tijdsdruk het muzikale meesterwerk Don Giovanni tot stand brachten. Een roman over artistieke hartstocht, de menselijke geest, liefde en vriendschap

